

Opis źródła:

Przedstawione źródło to w sumie cztery dokumenty odnoszące się do księdza Ludwika Muchy, kapelana słynnego oddziały majora Henryka Dobrzańskiego „Hubala”. Ksiądz Mucha po wojnie stał się z winy swojej prorządowej działalności postacią, która w opinii nowych, komunistycznych władz zasługiwała w pełni na miano tzw. księdza pozytywnego. Jak jednak pokażą przedstawione dokumenty, postawa duchownego ewoluowała, nie od razu był on powolnym względem jedynie wówczas słusznego systemu. Wydaje się, że było to podyktowane zrozumieniem, że swoją posługę wobec wiernych może efektywnie czynić jedynie w warunkach współpracy z władzą świecką, jaka by ona nie była. Taka postawa charakteryzowała wielu duchowych. Ludwik Mucha urodził się 11 sierpnia 1904 r. we wsi Smroków koło Miechowa w ubogiej, małorolnej i wielodzietnej rodzinie, jako syn Wincentego i Zofii z domu Żurek. Po ukończeniu szkoły powszechnej w swojej rodzinnej wsi, na poziomie gimnazjalnym kształcił się w Miechowie i Żywcu, następnie przeniósł się do szkoły Pijarów w Rakowicach pod Krakowem, gdzie w 1924 r. złożył egzaminy maturalne. W latach 1926–1928 próbował najprawdopodobniej z niepowodzeniem studiować teologię na Uniwersytecie Jagiellońskim. Z zachowanej dokumentacji wynika, że ukończenie studiów zostało najpewniej uniemożliwione z winy braku środków finansowych. W 1928 r. wstąpił do Zgromadzenia Filipinów i wyjechał do Francji zaproszony przez oratorianów z Montsoul. Podjęte w Instytucie Katolickim studia teologiczne tym razem zakończyły się powodzeniem w 1932 r. Na terenie Francji aktywnie działał na rzecz Polonii, m.in. nauczając języka polskiego i organizując harcerstwo. 11 lipca 1932 r. z rąk biskupa Orleanu otrzymał święcenia kapłańskie. Niedługo potem powrócił do Polski i osiadł w klasztorze w Gostyniu. Do 1938 r. nauczał religii i był kapelanem Związku Harcerstwa Polskiego. W 1938 r. został przeniesiony do klasztoru w Studziannej w diecezji sandomierskiej. W momencie wybuchu II wojny światowej przebywał w parafii Białaczów, zastępując tamtejszego proboszcza. Szybko został aresztowany. Po zwolnieniu powrócił do klasztoru w Studziannej. Na przełomie października i listopada 1939 r. zetknął się z oddziałem „Hubala”, którego członkom dostarczał map i żywność. W czasie Bożego Narodzenia tego roku został przyjęty do już wówczas słynnego oddziału. W końcu marca 1940 r. po doniesieniu Niemcom o gromadzeniu broni przez Ludwika Muchę, aresztowani zostali przeor filipinów w Studziannej i trzech inni księża, którym zarzucono posłanie Muchy do oddziału. Kiedy w marcu 1940 r. płk Leopold Okulicki wydał rozkaz demobilizacji oddziału majora Dobrzańskiego, ksiądz Ludwik był jednym z tych, który zdecydował się nie zdejmować munduru. Po dramatycznych walkach toczonych od końca marca 1940 r. zachorował na tyfus i odszedł z oddziału za zgodą majora. W maju 1940 r.

dołączył do dalszej walki partyzanckiej, zostając kapelanem kompanii „Jastrząb”, działającej w jego rodzinnych stronach. Po wojnie otrzymał awans do stopnia podpułkownika. W latach 1945–1952 Ludwik Mucha pracował jako proboszcz w diecezji wrocławskiej w parafiach Bożkowo, Trzebieszowice, Bielawa, a następnie w latach 1952–1962 w diecezji gorzowskiej w Czerwieńsku, Konradowie i Starych Drzewcach. Pomagał przy odbudowie m.in. katedry wrocławskiej. Od 1945 r. należał do Związku Uczestników Walki Zbrojnej o Niepodległość i Demokrację, potem do Związku Bojowników o Wolność i Demokrację. Zmarł 16 lutego 1962 r.¹

Miejsce wydania:

D. Koteluk, *Władza a tzw. księża pozytywni na przykładzie dziejów kapelana hubalczyków Ludwika Muchy w latach 1945–1962*, Zielona Góra–Warszawa 2023, s. 159–160, 164–166, 169, 171.

Miejsca przechowywania źródeł:

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej we Wrocławiu: sygn. 024/5319/2, Akta składające się z dwóch części. Pierwsza zawiera dokumenty z lat 1953–1954, dot. poszukiwań różnych, niepowiązanych ze sobą osób. Druga część akt to trzy teczki ewidencyjne dot. księży katolickich Majzel/Majsel Rudolf, Mucha Ludwik, Tomicki Hieronim, k. 347, oryginał, maszynopis.

Archiwum Państwowe w Zielonej Górze, Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej, Wydział do spraw Wyznań: sygn. 3057, Ksiądz Ludwik Mucha 1951–1962, k. 22–23, oryginał, maszynopis.

Archiwum Państwowe w Zielonej Górze, Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej, Wydział do spraw Wyznań: sygn. 3057, Ksiądz Ludwik Mucha 1951–1962, k. 68, oryginał, maszynopis.

Archiwum Państwowe w Zielonej Górze, Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej, Wydział do spraw Wyznań: sygn. 3057, Ksiądz Ludwik Mucha 1951–1962, k. 84, oryginał, maszynopis.

---

¹ H. Hellonowa, *Mucha Ludwik Stefan, pseud. Pyrka (1904–1962)*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 22, Wrocław–Gdańsk 1977, s. 237–238; M. Szymański, *Oddział majora „Hubala”*, Warszawa 1999, s. 107–110; D. Koteluk, *Władza a tzw. księża pozytywni na przykładzie dziejów kapelana hubalczyków Ludwika Muchy w latach 1945–1962*, Zielona Góra–Warszawa 2023, s. 21–37.

Tekst źródła:

D. Koteluk, *Władza a tzw. księża pozytywni na przykładzie dziejów kapelana hubalczyków Ludwika Muchy w latach 1945–1962*, Zielona Góra–Warszawa 2023, s. 159–160, 164–166, 169, 171.

1.

1949 grudzień 1, Bystrzyca Kłodzka – Do Naczelnika Wydziału III WUBP we Wrocławiu

3660/25/49

Bystrzyca Kłodzka, 1 grudnia 1949 r.

Do Naczelnika Wydziału III WUBP we Wrocławiu

W odpowiedzi na pismo z dnia 14 XI 1949 r. L[iczbą] dz[iennika] C8409/49 komunikujemy, że po przeprowadzeniu wywiadu na ks. Muchę Ludwika i Supernak Antoniego, ustalono, że ks. Mucha Ludwik s[yn] Wincentego i Zofii ur. 11 VIII 1904 r. Smroków, gm[ina] Jaksice, pow[iat] Miechów, zam[ieszkały] Trzebieszowice (plebania), gm[ina] Łądek Zdrój, pow[iat] Bystrzyca, przed wojną uczęszczał na studia w Krakowie, następnie wyjechał do Francji, gdzie ukończył seminarium duchowne i powrócił do Polski w roku 1931 wyświęcony już na księdza po powrocie odprawił jedną mszę w Czaplach Wielkich i w tymże samym roku wyjechał do Gostynia woj[ewództwo] poznańskie, gdzie przebywał do czasu wybuchu wojny, w czasie okupacji przez pewien czas przebywał w domu, ale mało był widziany, gdyż był poszukiwany przez Niemców za przynależność do A[rmii] K[rajowej] pod dowództwem „Szarego”, jako kapelan grupy ujawnił się w 1945 r., po ujawnieniu przyjechał do Kłodzka (parafia Narożno) do Bystrzycy Kłodzkiej przybył 20 X 1947 r. Po jego przybyciu wzmogła się akcja katolicka w gm[inie] Łądek Zdrój, cała inteligencja, młodzież z Trzebieszowic, centralizowała się przy kościele i ks. Musze, oprócz tego ks. Mucha wypytywał się ile w Łądku Zdroju jest [funkcjonariuszy] U[rzędu] B[ezpieczeństwa] P[ublicznego] i M[ilicji] O[bywatelskiej]. Starał się uzyskać pieniądze na cele organizacji młodzieżowych i kościelnych ze sprzedaży mebli, które nie były w Urzędzie Likwidacyjnym zapłacone i blachy do pokrycia budynków. Jako wróg obecnej rzeczywistości wzmógł akcję przeciw polskiemu obecnemu ustrojowi, wychowuje młodzież w duchu reakcyjnym, odbywa u siebie na plebanii narady z inteligencją, przeważnie nauczycielstwo.

Rodzina jego, która zamieszkuje w pow[iecie] Miechów, jest wrogo nastawiona do obecnej rzeczywistości, brat jego za czasów okupacji jak i po wyzwoleniu należał do A[rmii] K[rajowej] do 1945 . [...]

Ref[erent] Refratu III-go Szef Pow. Urz. Bezp. Publ.
PUBP w Bystrzycy Kłodzkiej w Bystrzycy Kłodzkiej
J.J. Wojciechowski J[ózef] por.

2.

23 grudnia 1953 r., Zielona Góra – Charakterystyka ks. Ludwika Muchy

Życiorys

Ks. Mucha Ludwik ur. dnia 11 VIII 1904 r. w Smrokowie, pow[iat] Miechów, syn Wincentego i Zofii z d[omu] Żurek, pochodzenie chłopskie, wykształcenie Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Instytut Katolicki w Paryżu (Francja).

Przebieg służby

Ks. Mucha Ludwik przybył do Czerwieńska dnia 16 XII 1952 r. z Bielawy Wschodniej, pow[iat] Dzierżoniów, od roku 1932–1938 Gimnazjum Kadeckie w Gostyniu jako nauczyciel, od roku 1938–1939 nauczyciel religii, wikary w pow[iecie] opoczyńskim, od roku 1939–1945 partyzantka „Hubal” w województwie kieleckim, od roku 1945–1952 Diecezja Wrocławska Trzebieszowice, Kłodzko, Bożków, Bystrzyca Kłodzka, Bielawa Wschodnia pow[iat] Dzierżoniów.

Charakterystyka

1. Ks. Mucha Ludwik z Czerwieńska jest księdzem pozytywnym i żyje zagadnieniami dzisiejszej rzeczywistości, szeroko omawia na kazaniach [w] swoich kościołach plany gospodarcze, jak stonka, akcja żniwno-omłotowa, a ostatnio planowy skup zboża. W dniu 25 X [19]53 r. oświadczył na ambonie, że do niego przyszedł jeden chłop z zapytaniem czy ma odstawić zboże, to on mu oświadczył, że tak i na ambonie publicznie powiedział, no jak wy to sobie wyobrażacie, że państwo buduje szkoły, szpitale, domy mieszkalne, dostarcza wszystkich artykułów wsi. Natomiast wy jeszcze pytacie czy odstawić zboże jest to kary godne i śmiertelnym grzechem.

2. Jak jest sytuowany materialnie, możliwie, parafię na dość dużą.

3. Główne źródło dochodów, parafia.
4. Jakie datki daje mu ludność, w gotówce lub naturze, tego nie stwierdzono czy prowadzi zbiórki, nie zauważono.
5. Czy prowadzi prawidłowo Księgę Nr 11, tego nie stwierdzono, ponieważ Wydział Finansowy nie przeprowadził kontroli do dnia dzisiejszego, a kierownik tegoż Wydziału oświadczył, że to jest mało ważne.
6. Jakie sumy i co w naturze przesyła do Kurii tego nie ustalono, gospodarstwa nie prowadzi.
7. Czy prowadzi chór lub inną organizację kościelną, na terenie parafii Czerwieńsk są dwa chóry, lecz on się nimi nie zajmuje, ale jest u niego na wakacjach kleryk, który ma opiekę nad tymi chórami i jednocześnie prowadzi naukę religii w kościołach, no i jego samochód, bo jest u niego za szofera.
8. Czy utrzymuje znajomość z ludnością, tak gdyż chodzi po kolędzie, załatwię sprawy ślubów, chrztów itp.
9. Czy uczęszcza do kogo w gości, tak do Nietkowa, do ob[ywatela] Bażelaka Ignacego, który ma dwie córki dorosłe, raz lub dwa razy w tygodniu, obecnie rzadziej, ponieważ jest zajęty pracą społeczną, [bowiem] jeździ razem z ks. Jędrzkiewiczem [Franciszkiem] na motorze po księżach w Otyniu byli w dniu 14 XII [19]53 r.
10. Czy ma kobietę z którą żyje, tak, ludność miejscowa na to nie zwraca uwagi, na utrzymaniu ma gospodynię oraz kleryka wraz z kochanką, który jest u niego za kierowcę samochodu.
11. Czy zalega świadczenia wobec państwa, nie.
12. Czy był karany, nie.
13. Czy często wyjeżdża, tak ale po linii ZBoWiD-u lub Frontu Narodowego, w dniu 16 XII [19]53 r. był w Warszawie, na składaniu ślubowania przez wyższą hierarchię kościelną.
14. Czy dba o należyte utrzymanie kościoła, tak, budynków gospodarczych nie posiada.
15. Czy [na] wygłaszanych kazaniach porusza sprawy gospodarcze, tak jak w punkcie pierwszym.
16. Czy propagował spółdzielczość produkcyjną, tak, ale do tych spraw podchodzi bardzo ostrożnie.
17. Jak zachował się w czasie procesu biskupa Kaczmarka [Czesława] oraz usunięcia ks. biskupa Wyszyńskiego [Stefana], to w „Gazecie Zielonogórskiej” z dnia 6 X [19]53 r. ks. Mucha się wypowiedział, że kara była słusznie wymierzona. Natomiast w dniu 30 [19]53 r. w przeprowadzonej rozmowie oświadczył, że ma nadzieję, że teraz nareszcie dojdzie do prawdziwego porozumienia, bo do tej pory to księża patrioci byli zawsze szykanowani przez władze odgórnie kościelne, a nawet na odprawach Dekanatu zielonogórskiego, gdzie księża

dzielią się na małe grupki i rozmawiają pomiędzy sobą szeptem, a wystąpienia tych księży są bardzo przykre pod adresem księży patriotów.

18. Jak odczytał list Episkopatu, w dniu 4 XI [19]53 r. odczytał w Czerwieńsku i Nietkowie, w dniu 11 XI [19]53 r. w Leśniowie Wielkim i Drzonowie kościołach filialnych, bez zbędnych komentarzy.

19. Czy był zapraszany na Zjazd, tak a nawet go organizował z ks. Jędrzkiewiczem i Drancenem [Leonem], zaproszony był przez kierownika Ref[eratu] do Spraw Wyznań.

Zielona Góra, dnia 23 XII 1953 r.

Kubicz Franciszek

Kierownik ref[eratu] do Spraw Wyznań

Prezydium

Wojewódzkiej Rady Narodowej

w Zielonej Górze

Ref[eratu] do Spraw Wyznań

Wpłynęło dnia 23 XII 1953 r.

Nr II-1/192-53

3.

7 września 1957 r., Zielona Góra – Kierownik Wydziału do Spraw Wyznań Jabłoński Stanisław do Funduszu Kościelnego w Warszawie

Prezydium Zielona Góra, 7 września 1957 r.

Wojewódzkiej Rady Narodowej **Poufne**

w Zielonej Górze

Wydział do Spraw Wyznań

II-10/32/57

Fundusz Kościelny

Warszawa

Prezydium W[ojewódzkiej] R[ady] N[arodowej] Wydział do Spraw Wyznań w Zielonej Górze w załączeniu przesyła wniosek ks. Muchy Ludwika, proboszcza parafii w Konradowie, powiat

Wschowa dot[yczący] przydzielenia funduszu na remont kościoła parafialnego i filialnego oraz plebanii.

Stwierdza się, że wymieniony remont jest niezbędny. Ponadto biorąc pod uwagę pozytywną postawę ks. Muchy Ludwika zarówno w ubiegłych latach jak i obecnie oraz, że za jego pozytywną postawę został przeniesiony na małą parafię w Konradowie, gdzie kościoły i plebanie są zniszczone – wskazane byłoby przyjąć w/w księdzu z pomocą i przydzielić mu subwencję. Wydział do Spraw Wyznań proponuje przydzielić ks. Musze Ludwikowi subwencję w wysokości 50 0000 zł (pięćdziesiąt tysięcy złotych).

Nadmienia się, że ks. Mucha L[udwik] nosi się z zamiarem wyremontowania m.in. byłą plebanię w Starych Drzewcach, którą chce w przyszłości uzyskać na własność i uniezależnić się przez to od władz kościelnych. Planuje on wraz z ks. kapłanem Borowczykiem z Poznania zamieszkać w tym budynku po przejściu na emeryturę.

Kierownik Wydział do Spraw Wyznań
Jabłoński Stanisław

4.

17 sierpnia 1960 r., Wschowa – Charakterystyka ks. Muchy Ludwika z filii Stare Drzewce (odpis)

Odpis

Wschowa, 17 sierpnia 1960 r.

Charakterystyka

Ks. Muchy Ludwika z filii Stare Drzewce

Ks. Mucha Ludwik s[yn] Wincentegi i Zofii
ur. 11 VIII 1904 r. w Smrokowie pow[iat] Miechów

Na tutejszym terenie przebywa od października 1956 r. zostając przeniesionym karnie przez Kurię Biskupią z Czerwieńska do Starego Drzewca za swą patriotyczną postawę w ubiegłym okresie. Jest księdzem na ogół lojalnym wobec władzy ludowej, ale nie ma swojego ostatecznego zdania do władz kościelnych, jest do pewnego stopnia lizusem biskupa Pluty [Wilhelma], u którego tak zabiegał by mu przysłano pomoc dla filii w Konradowie. Gdy takową

otrzymał – przybyły ksiądz Wrzosek Czesław zorientował się w Konradowie, a nie w Drzewcach Starych i on jest pełnoprawnym gospodarzem parafii. Od tej chwili stali się wrogami dla siebie, toczą walkę w oczach wiernych obydwu parafii. Biorąc jednak ogólną osobę księdza Muchy Ludwika [pod uwagę] – to stwierdzić należy, że można z nim zawsze dojść do porozumienia. Jeśli chodzi o jego wypowiedzi pod adresem PRL – to są one w jak najlepszym zdaniu.

Słowniczek pojęć.

Smroków – wieś w gminie Słomniki, w powiecie krakowskim, w województwie małopolskim
http://dir.icm.edu.pl/Sloownik_geograficzny/Tom_X/924

Jaksice – wieś w gminie Miechów, w powiecie miechowskim, w województwie małopolskim
<http://www.sloownik.ihpan.edu.pl/search.php?id=6623&q=jaksice&d=0&t=0>].

Trzebieszowice – wieś w gminie Łądek-Zdrój, w powiecie kłodzkim, w województwie dolnośląskim.

Gostyń – miasto w województwie wielkopolskim, siedziba powiatu i gminy miejsko-wiejskiej Gostyń.

Łądek-Zdrój – miasto w powiecie kłodzkim, w województwie dolnośląskim, siedziba gminy miejsko-wiejskiej Łądek-Zdrój.

Bystrzyca Kłodzka – miasto w powiecie kłodzkim, w województwie dolnośląskim, siedziba gminy miejsko-wiejskiej Bystrzyca Kłodzka.

Czaple Wielkie – wieś w gminie Gołcza, w powiecie miechowskim, w województwie małopolskim [<http://www.sloownik.ihpan.edu.pl/search.php?q=smrok%C3%B3w&d=0&t=0>]

Narozno – tymczasowa nazwa Bożkowa w latach 1945–1946, czyli wsi w obecnej gminie Nowa Ruda, w powiecie kłodzkim, w województwie dolnośląskim

<https://pl.wikipedia.org/wiki/Bo%C5%BCk%C3%B3w>

Czerwieńsk – miasto w powiecie zielonogórskim, w województwie lubuskim, siedziba gminy Czerwieńsk.

Bielawa – miasto w powiecie dzierzoniowskim, w województwie dolnośląskim, siedziba gminy Bielawa.

Dzierżonów – miasto w województwie dolnośląskim, siedziba władz powiatu dzierzoniowskiego i władz gminy wiejskiej Dzierżonów.

Nietków – wieś w gminie Czerwieńsk, w powiecie zielonogórskim, w województwie lubuskim.

Otyń – miasto w gminie Otyń, w powiecie nowosolskim, w województwie lubuskim.

ZBoWiD – Związek Bojowników o Wolność i Demokrację; organizacja kombatancka podporządkowana PZPR – <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Zwiazek-Bojownikow-o-Wolnosc-i-Demokracje;4002283.html>

Front Narodowy – instytucja społeczno-polityczna powstała w 1952 r., obejmująca partie polityczne, związki zawodowe i inne organizacje społeczne podporządkowana PZPR – [<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Front-Jednosci-Narodu;3902882.html> (dostęp dn. 6 VI 2024 r.)]

Czesław Kaczmarek – biskup kielecki –

Leśniów Wielki – wieś w gminie Czerwieńsk, w powiecie zielonogórskim, w województwie lubuskim.

Drzonów – wieś w gminie Świdnica, w powiecie zielonogórskim, w województwie lubuskim.

Konradów – wieś w gminie Łądek-Zdrój, w powiecie kłodzkim, w województwie dolnośląskim.

Stare Drzewce – wieś w gminie Szlichtyngowa, w powiecie wschowskim, w województwie lubuskim; niegdyś Drzewce.

Pytania do źródła.

Pytania dla uczniów szkoły podstawowej i uczniów szkoły średniej (poziom podstawowy):

1. W jakich okolicach działał oddział partyzancki majora Henryka Dobrzańskiego „Hubala”?
2. Wymień przykłady form represji stosowanych wobec ludności przez okupanta niemieckiego za pomoc okazywaną polskim partyzantom.
3. O jakich formach walki z Kościołem katolickim wspominają przedstawione teksty źródłowe?
4. Jaką postawę wobec komunistów reprezentował ksiądz Ludwik Mucha tuż po zakończeniu II wojny światowej? Jakie czynniki mogły mieć na to wpływ?
5. Co miało oznaczać określenie księdza Muchy jako „księdza pozytywnego”?
6. W jaki sposób ksiądz Ludwik starał się przypodobać władzom komunistycznym i dlaczego?

Pytania dla uczniów szkoły średniej (poziom rozszerzony): pytania dla poziomu podstawowego, a ponadto:

1. Scharakteryzuj sytuację polskiego Kościoła katolickiego po zakończeniu II wojny światowej.
2. W jaki sposób władze komunistyczne próbowały podporządkować sobie Kościół katolicki?
3. Kim byli księża patrioci?

4. W jaki sposób ewoluowała postawa księdza Ludwika Muchy wobec władz komunistycznych?

Literatura pomocnicza:

Dudek A., *Polityka władz komunistycznych wobec Kościoła katolickiego 1945–1955*, „Wiadomości Historyczne” 1992, t. 35, nr 5, s. 274–284.

Dudek A., Gryz R., *Komuniści i Kościół w Polsce (1945–1989)*, Kraków 2006, s. 9–216.

Hellonowa H., *Mucha Ludwik Stefan, pseud. Pyrka (1904–1962)*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 22, Wrocław–Gdańsk 1977, s. 237–238.

Isakowicz-Zaleski T., *Księża wobec bezpieczeństwa na przykładzie archidiecezji krakowskiej*, Kraków 2007.

Jaworska K., *Relacje między państwem a Kościołem katolickim w (archi)diecezji wrocławskiej w latach 1956–1974*, Legnica 2009, s. 197–202.

Kaczmarek R., *Historia Polski 1914–1989*, Warszawa 2010, s. 534–536, 598–602, 648–656.

Kała M., *Formy administracyjnego zwalczania Kościoła katolickiego na Dolnym Śląsku po II wojnie światowej*, w: *Represje wobec Kościoła katolickiego na Dolnym Śląsku i Opolszczyźnie 1945–1989*, red. S.A. Bogaczewicz, S. Krzyżanowska, Wrocław 2004, s. 179–209.

Sowa A.L., *Historia polityczna Polski 1944–1991*, Kraków 2011, s. 144–145, 164–168, 224–225, 240–241, 252–254.

Szetelnicki W., *Odbudowa kościołów w archidiecezji wrocławskiej w latach 1945–1972. Rola duchowieństwa i wiernych*, Rzym 1975.

Szymański M., *Oddział majora „Hubala”*, Warszawa 1999, s. 107–110.

Zblewski Z., *Leksykon PRL-u*, Kraków 2000, s. 84–86.

Żaryn J., *Kościół a władza w Polsce (1945–1950)*, Warszawa 1997.

Żaryn J., „Księża patrioci” – geneza powstawania formacji duchownych katolickich, w: *Polska 1944/45–1989. Studia i materiały*, t. 1, Warszawa 1995, s. 123–149.

Najważniejsze cezury:

Przedstawione źródła pochodzą z lat 1949–1960. W 1949 r. nastąpiło uznanie przez Francję niepodległości zjednoczonego, po wyparciu komunistów Ho Chi Minha na północ, Wietnamu z profrancuskim rządem. Powstała także komunistyczna Chińska Republika Ludowa (bez Tajwanu). Holandia uznała pełną niepodległość Stanów Zjednoczonych Indonezji. Państwa „kapitalistyczne” utworzyły wojskowy Pakt Północnoatlantycki (NATO). Utworzono Radę

Europy. Na terenie Niemiec powstały Republika Federalna Niemiec i Niemiecka Republika Demokratyczna. W procesie pokazowym na śmierć został skazany przywódca ruchu komunistycznego w Bułgarii Trajcho Kostow. W Polsce ministrem obrony narodowej i marszałkiem Polski (do 1956 r.) został marszałek Związku Radzieckiego Konstanty Rokossowski. Ze Stronnictwa Ludowego i Polskiego Stronnictwa Ludowego powstało Zjednoczone Stronnictwo Ludowe. Od tej pory istniał trójpartyjny układ z dominującym PZPR i satelitarnymi ZSL i SD. W 1960 r. zdelegalizowano Afrykański Kongres Narodowy w Związku Południowej Afryki. W tzw. „Roku Afryki” niepodległość proklamowały Kamerun, Togo, Federacja Mali, Madagaskar, Kongo Léopoldville, Somalia, Dahomej, Niger, Góra Wolta. W Turcji, w wyniku wojskowego zamachu stanu przywrócono zasady kemalizmu. Chiny zerwały stosunki dyplomatyczne ze Związkiem Radzieckim. W tym samym roku weszła w życie konwencja sztokholmska o utworzeniu Europejskiego Stowarzyszenia Wolnego Handlu (EFTA). W Polsce zdecydowano o zniesieniu dni wolnych w Święta Trzech Króli i Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny. W Tarnobrzegu rozpoczęto wydobywanie siarki. Do kin wszedł film Aleksandra Forda „Krzyżacy” (w ciągu 14 lat obejrzało go 26 mln widzów).

Imię i nazwisko osoby opracowującej rekord: Karolina Maciaszek.